

ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Доведено необхідність формування теорії неплатоспроможності суб'єктів господарювання та визначено елементи цієї теорії в основних теоріях підприємств

Постановка проблеми. Незважаючи на збільшення кількості збанкрутілих підприємств як в Україні, так і в світі, а ні в межах теоретичного аспекту неплатоспроможності, а ні за його межами не виникла окрема комплексна теорія неплатоспроможності, що стосується механізмів функціонування і ліквідації підприємств, адже в умовах неплатоспроможності суб'єкта господарювання існують особливості щодо бухгалтерського обліку діяльності такого підприємства та аналізу ймовірності виходу його з кризової ситуації. Можливість уникнення стану неплатоспроможності залежить від самого підприємства, саме від його розміру, місця на ринку, рівня диверсифікації діяльності, організаційної структури, способу управління, зовнішнього середовища, конкуренції та інших факторів. В жодній із теоретичних концепцій збереження діяльності підприємства не трактується як мета його діяльності. Банкрутство підприємства внаслідок його неплатоспроможності в даному випадку слід трактувати як природне припинення селекційних дій ринкових механізмів. Уникнення банкрутства підприємства та його збереження є звичайною умовою реалізації всіх інших цілей підприємства.

Доцільно відмітити значну кількість концепцій, висвітлених у літературі під назвою "теорії підприємства". Словосполучення "теорія підприємства" використовується в економічній літературі з двох точок зору: як позначення всієї наукової дисципліни, з теоретичних позицій, що вивчає діяльність підприємств (компаній, корпорацій тощо), і як конкретна система поглядів, яка розкриває природу, поведінку, еволюцію або інші аспекти функціонування підприємств даної групи. Такими групами можуть бути множина підприємств відповідної галузі економіки, організаційно-правової форми, розміру, структури розподілу власності тощо.

При цьому як самостійні теорії підприємства пропонуються досить різні моделі як теоретичного (аксіоматичного), дедуктивного, так і емпіричного, індуктивного характеру, що використовують різний апарат і відносяться до самих різних сторін зовнішньої та внутрішньої діяльності підприємства.

Мета дослідження. Вивчення та узагальнення теоретичних концепцій функціонування підприємства та визначення в кожній з них елементів теорії неплатоспроможності суб'єкта господарювання, що впливають на бухгалтерський облік діяльності такого підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика теорій підприємств присвячено праці ряду вчених, серед яких доцільно виділити наступних: В.О. Василенко, О.В. Горняк, Г.Б. Клейнер, Д.С. Львов, Р. Нельсон, С. Уінтер тощо. Проте, жоден із науковців не піднімає питання можливості існування неплатоспроможного стану суб'єкта господарювання за тієї чи іншої теорії підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціально-економічна політика, формування нормативно-законодавчої бази економіки, рішення, що приймаються на мікро-, мезо- або макроекономічному рівні базуються прямо або опосередковано на тих чи інших реакціях підприємства, його внутрішній і зовнішній поведінці в тих чи інших ситуаціях, іншими словами, на тій чи іншій теорії підприємства. Разом з тим економічна теорія в даній сфері досить відстає від потреб практики, надаючи економістам і аналітикам або принципово фрагментарні концепції, що концентруються на будь-якому одному, хоча і важливому, аспекті діяльності підприємства (напр., теорія маркетингу [11]), або загальні, концепції, що базуються на обліку свідомо обмеженої множини факторів діяльності підприємства (наприклад – неокласична теорія підприємства). Нам добре відомі негативні наслідки використання таких теорій для оцінки діяльності реальних компаній, створення механізмів приватизації або вибору шляхів реформування економіки.

Під теорією підприємства розуміємо цілісну систему поглядів на сутність, поведінку і еволюцію підприємств тієї чи іншої групи; остання може бути сформована за географічною, часовою, галузевою ознаками, за розміром, за належністю до певної організаційно-правової форми, наявністю певної структури власності тощо. Оскільки кожне конкретне підприємство відноситься до різних груп, можна говорити про різні теорії навіть одного-єдиного підприємства. При цьому, оскільки об'єктом будь-якої теорії підприємства є безпосередньо підприємство, а не та чи інша його частина або підсистема, то до числа теорій підприємства не слід, на нашу думку, відносити фрагментарні, окремі концепції, що розкривають, скажімо, поведінку працівників за того чи іншого стимулювання, взаємовідносини "принципал – агент" тощо (в [8] такі фрагментарні дослідження не зовсім точно, на наш погляд, кваліфікуються як "прикладні теорії підприємства").

Зовсім не обов'язково, щоб теорія розкривала всі аспекти діяльності підприємства, проте мова повинна йти саме про функціонування підприємства як цілого, а не будь-якої його підсистеми. Таким чином, умовно кажучи, під теорією підприємства розуміємо макротеорію мікроекономічного об'єкта. Це не означає, що під факторами повинні розглядатися лише зовнішні змінні. Слід також відмітити, що, на нашу думку (яка не співпадає з позицією, що наведена в [9]), такі питання, як пояснення існування підприємств або питання щодо сутності і виміру ефективності підприємства, знаходяться за межами теорії підприємства і повинні розглядатися з більш широким, в тому числі мезо- і макроекономічних позицій. Звідси випливає, що теорія підприємства – це система поглядів, зміст якої як би обмежений необхідністю опису структури і факторів функціонування заданої множини підприємств і одночасно обмежений предметом дослідження – підприємством, що розглядається як цілісність.

Структура кожного конкретного варіанту теорії підприємства в межах окремого підходу виглядає наступним чином. В основі будь-якого варіанту теорії підприємства лежить сприйняття підприємства як економічного об'єкта, що ґрунтується на базових, "сутнісних" уявленнях про підприємство. Для вербалізації, уточнення і – при необхідності – математичного моделювання цього бачення застосовується певний понятійно-категоріальний апарат, тобто терміни, що характеризують сутність підприємства, його межі, поведінку, еволюцію та інші положення, що використовуються для формулювання апіорних і інших положень. Вважаємо, що теорія повинна включати концепцію даного класу об'єктів (у даному випадку – підприємств), що виокремлює їх з поміж інших утворень в різних сферах, де функціонують ці об'єкти. Вихідне концептуальне бачення підприємства, його функціональні і структурні характеристики, що лежать в основі кожного конкретного варіанту теорії підприємства, утворюють як би "прототеорію" або архетип сприйняття підприємства, що відображає базові характеристики суб'єкта господарювання і його оточення, що деталізуються в подальшому в процесі побудови конкретного варіанту теорії. В концепції підприємства, так само, як і в розкритій теорії, можна виділити дескриптивну (ту, що відноситься до реальних або "стилізованих під реальні" підприємств) і нормативну (ту, що відноситься до "ідеальних", "досконалих" підприємств) компоненти. Наступною складовою теорії підприємства є так звана системна характеристика об'єкта – представлення підприємства у вигляді системи, що виокремлюється із зовнішнього середовища за допомогою функціональних і просторових ознак або їх поєднання. Тут за необхідності можуть відображатися його складові, функції, взаємозв'язки тощо. До складу теорії слід віднести сукупність передумов, які приймаються без будь-якого доказу вихідних принципів,

які визначають ступінь умовності підходу до досліджень. Наступні два компоненти – встановлені в теорії – це правила виведення наслідків із вихідних даних, підтвердження або спрощення гіпотез і правила інтерпретації отриманих висновків у термінах, що безпосередньо застосовуються до кожного із об'єктів, що характеризуються даною теорією. Заключною частиною теорії є сукупність висновків стосовно підприємств даного класу, отриманих із вихідних положень за допомогою припустимих для даної теорії підприємства способів обґрунтування висновків.

У відповідності до Словника основних понять стратегічного планування Г.Б. Клейнера [3] теорії підприємства – це наукові гіпотези, що пояснюють фактори і особливості виникнення, функціонування і (або) ліквідації підприємства.

В економічній теорії виділяють ряд основних теорій підприємства. У кожній з них підприємство розглядається під визначеним кутом зору, з акцентом на ті чи інші особливості досліджуваного об'єкта враховуючи економічну ситуацію країни. При цьому можна виділити деякі з основних напрямів досліджень, пов'язаних з теоретичним обґрунтуванням функціонування підприємства:

- ✓ класична теорія фірми;
- ✓ неокласична теорія фірми;
- ✓ інституціональна теорія фірми;
- ✓ еволюційна теорія фірми;
- ✓ підприємницька теорія фірми.

За класичною економічною теорією процес реалізації створеного продукту (товарів та послуг) відбувається відповідно до фундаментального економічного закону Ж.-Б. Сея, згідно з яким "сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції", тому економічна криза в даному випадку неможлива. Роль підприємства та підприємця в цій теорії була не дуже важливою. Вона зводилася лише до виробничої функції.

Неокласична теорія розглядає підприємство як цілісний об'єкт, що перетворює вихідні ресурси в продукцію та використовує ці ресурси у виробництві. Ключовою ідеєю такої моделі підприємства є виробнича функція, котра базується на залежності результатів виробництва від витрачених ресурсів. Поведінка підприємства визначається вибором обсягів і структури ресурсів, що використовуються, а звідси і продукції, що використовуються. Неокласичне розуміння підприємства – це перетворення ресурсів у готову продукцію, необхідну суспільству, і її вільний продаж на ринку, що в даний час є загальновизнаною в економічній науці концепцією.

Головне завдання підприємства полягає у визначенні необхідних обсягів та співвідношень витрат, які дали б змогу встановити таку ринкову ціну на продукцію, яка максимізувала б прибуток. Прибуток є формою вираження результативності та ефективності діяльності підприємства. Вважається, що коли підприємство не максимізує прибуток, то воно рано чи пізно буде ліквідоване внаслідок дії механізму ринкової конкуренції.

Всі положення, що відповідають неокласичній теорії підприємства, можуть бути зведені до двох головних:

- 1) критерій прийняття всіх рішень на рівні підприємства є єдиним;
- 2) можливості отримання та обробки інформації, яка надходить із зовнішнього середовища є необмеженими.

Невідповідність положень неокласичної теорії та діяльності підприємства на практиці, зумовили потребу в пошуках нових підходів до вирішення проблеми.

Однією з перших спроб узагальнити невідповідність між існуючою теорією та практикою була спроба І. Ансоффа, який виділив ключові моменти в діяльності підприємства, що суперечили неокласичній теорії фірми, а саме:

- 1) знецінення управлінського досвіду, зумовлене виникненням принципово нових завдань;
- 2) ускладнення управлінських проблем, викликане зростанням кількості завдань у зв'язку з розширенням географічних меж ринків;
- 3) виникнення та збільшення розриву між складністю та новизною завдань, з одного боку, та наявними управлінськими навиками, набутими в минулому, з іншого;

4) зростання ймовірності стратегічних непередбачуваних подій, викликане зростанням частоти виникнення нових завдань.

Концепція стратегічного планування І. Ансоффа відіграла важливу роль в розвитку стратегічного менеджменту і залишилася в межах теорії менеджменту як прикладний її напрям. Підприємство розглядалося як об'єкт управління, а стратегічне планування як одна з його функцій.

Більшість положень неокласичної теорії підприємства піддаються критиці. Адже, неокласична теорія підприємств передбачає існування досконалого ринку та конкуренції, в той час коли на практиці виникають монополістичні структури і держава втручається в економіку, визнаючи надзвичайність цінової інформації, якою користуються суб'єкти господарювання. Слід звернути увагу, що беручи за основу функцію мети підприємства максимізацію прибутку, традиційна теорія ігнорує інші цілі діяльності підприємства ніж прибуток. Піддається критиці також факт обґрунтування існування закону зменшення доходів. Традиційна теорія абстрагується від існуючих сталой та зростаючої користності з виробництва. Звертаємо увагу, що в реальному житті підприємства функціонують на умовах невпевненості та обмеженої інформації. Заперечується принцип зрівнювання між собою виручки з витратами, аргументуючи, що на практиці підприємства встановлюють ціни на підставі середніх витрат додаючи загальноприйнятну надбавку на прибуток. Концепція фірми, що виводиться з класичної теорії, була відхилена авторами альтернативної теорії фірм.

Значна кількість трансакцій на практиці здійснюється не власниками підприємства, а агентами (менеджерами, працівниками), що виступають від їх імені. Тому метою може бути максимізація вільного часу, комфорту в праці, особистої користності, уникнення важких трансакцій, свобода в прийнятті рішень тощо.

Існує також концепція помірної максимізації прибутку: підприємства не шукають оптимальної комбінації використання ресурсів, проте попри порівняння обмеженої кількості варіантів обирають варіант найбільш ефективний (який в цілому не мусить бути оптимальним).

Осмислення різноманітних теоретичних та прикладних проблем функціонування підприємства значно полегшується при використанні ідей інституціональної концепції.

При інституціональній теорії підприємство розглядається як суб'єкт господарювання, створений людьми для більш ефективного використання їх можливостей. Пов'язані з придбанням потрібних матеріалів і устаткування, трансакційні витрати у випадку створення підприємства є нижчими, ніж при виробництві тієї ж продукції без організації підприємства, що і пояснює існування підприємств.

Інституціональний варіант теорії підприємства на відміну від неокласичного не акцентує увагу на передбаченні поведінки суб'єкта господарювання відповідно до існуючої виробничої функції як форми вираження технологічної залежності між витратами факторів виробництва і максимально можливим при відповідній комбінації витрат виходом продукту [2].

Витрати, пов'язані з використанням механізму цін, – це насамперед витрати на отримання інформації ціни та виробників продукції і, а також витрати на здійснення ринкових угод чи трансакцій.

Зокрема, невизначеність породжується і наявністю у ринкових суб'єктів протилежно спрямованих інтересів, прагненням до вигоди, у тому числі за рахунок використання неповноти знань контрагентів, так званої асиметрії інформації. Однак остання не враховувалася в неокласичній теорії фірми, хоча і була очевидним для практиків фактом. Таким чином, типове завдання інституціональної теорії можна сформулювати як аналіз поведінки фірми при дорогій і неповній інформації [2].

На початку 80-х років набув розвитку еволюційний підхід до вивчення підприємства. В еволюційній теорії підприємство розглядається як один із суб'єктів у середовищі собі подібних. Поведінка підприємства визначається, по-перше, взаємовідносинами між членами суспільства, а по-друге

деякими внутрішніми його характеристиками, наприклад правилами прийняття рішень з урахуванням дії тих або інших внутрішніх та зовнішніх факторів. У процесі функціонування підприємства та його взаємодії з контрагентами формуються відповідні традиції та розробляються процедури прийняття рішень, алгоритми реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Згідно з еволюційною концепцією ці правила загалом характеризують підприємства та відмінність одного підприємства від іншого в конкурентній боротьбі. На думку "еволюціоністів", саме правила, що склалися, а не сліпе прагнення до максимізації прибутку в усіх ситуаціях і за всіх умов визначають характер рішень, що приймаються. Ці правила змінюються відповідно до змін ділового середовища підприємства та відображають особистість керівників підприємства і характер взаємовідносин їх з партнерами.

Характерним для еволюційної концепції є сприйняття підприємства з двох позицій: з першої – воно є членом ділового суспільства й повною мірою перебуває під впливом її еволюції, а з іншої – керується власними традиціями при визначенні напрямів діяльності, обсягів і пропорцій залучення ресурсів.

Розгляд підприємства як явища стимулював ще один підхід, який можна поставити в один ряд з неокласичною, інституціональною й еволюційною теоріями. Мова йде про так звану підприємницьку теорію підприємства.

Підприємницька модель суб'єкта господарювання ґрунтується на уявленні про підприємство як про сферу підприємницької ініціативи і наявних у підприємця ресурсів. Звичайно, не всі підприємства є підприємницькими, і в цьому розумінні підприємницька теорія має більш обмежений об'єкт дослідження, ніж інші види теорії підприємства [1].

Сучасне підприємство – це складна відкрита виробничо-господарська і соціальна система, яка:

- ✓ складається із взаємозалежних частин (виробництво, цехів, дільниць, служб тощо), діяльність яких впливає на кінцевий результат виробництва;
- ✓ взаємодіє із зовнішнім середовищем, з якого в систему надходять необхідні для виробничої діяльності фактори виробництва (входи) та в якому реалізуються і використовуються результати виробництва (виходи) – продукція, роботи, послуги;
- ✓ здійснює діяльність, спрямовану на задоволення потреб суспільства (зовнішнього середовища системи);
- ✓ має властивості, що притаманні складним відкритим цілеспрямованим системам.

Вважається, що в основі підприємницького бізнесу й у центрі діяльності такого підприємства знаходиться фігура підприємця – незалежного, активного, енергійно спрямованого до успіху, схильного до ризику, наполегливого, адаптивного, упевненої в собі людини, що вміє використовувати у своїх цілях суперечливі обставини.

Згідно з підприємницькою концепцією є три типи підприємців, дії яких впливають на діяльність підприємства:

- ✓ макropідприємці керують зовнішніми зв'язками підприємства;
- ✓ мезопідприємці здійснюють управління матеріально-фінансовими потоками у внутрішній діяльності підприємства, в тому числі інноваційними заходами;
- ✓ мікropідприємці – діють на рівні мікроланки підприємства, аж до організації робочих місць.

Для успішного функціонування будь-яке підприємство потребує підприємців усіх трьох типів.

Варто підкреслити, що в підприємницькому варіанті теорії підприємства керівник суб'єкта господарювання при будь-яких умовах залишається підприємцем – людиною, метою і сферою професійного життя якої є організація виробничого процесу для задоволення наявної чи створеної за допомогою підприємця потреби.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кожна з наведених концепцій розглядає підприємство лише під одним ракурсом. На думку провідних економістів, основою створення узагальненої теорії підприємства має бути концепція підприємства як своєрідного системного інтегратора – цілісного економічного суб'єкта, який поєднує у часі та просторі різні соціально-економічні процеси та отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів.

Спроби розробки теорії підприємства, якій притаманна достатня повнота, що відповідає більш широкому погляду на роль і місце підприємства в реальній економіці, а також динамічності, необхідною для обґрунтування прийняття довгострокових стратегічних рішень, призвели до створення системно-інтегрованої теорії підприємства.

У неокласичній теорії підприємство розглядається як цілісний об'єкт, який залучає вихідні ресурси у виробництво та перетворює їх у продукцію. Модель підприємства відображає залежність результатів виробництва від витрачених факторів, розміру та співвідношення факторів, які використовуються. Поведінка підприємства визначається обсягом і структурою ресурсів, що залучаються, та продукцією, що виробляється. Неокласична модель підприємства як носія основної (виробничої) функції на сьогодні є загально визнаною, базовою у світовій економічній науці концепцією.

В інституціональній теорії підприємство розглядається як організація, що створена людьми для ефективнішого використання обмежених ресурсів. Іншими словами, існування підприємства пов'язується з тими перевагами, які воно забезпечує у процесі виготовлення продукції порівняно з виробництвом тієї самої продукції без організації підприємства. Поведінка підприємства характеризується особливостями укладання та виконання контрактів із зовнішніми організаціями і робітниками.

Неокласична та Інституціональна теорії залишаються й досі достатньо самостійними напрямками.

Еволюційна модель підприємства на відміну від неокласичної визнає, що в підприємств немає єдиного критерію оптимальності прийнятих рішень. Цей критерій носить суворо індивідуальний характер, відображаючи не тільки індивідуальні переваги, але й історичний досвід діяльності фірми, її успіхів і невдач. Зрозуміло, що мова йде не про постійний, як у неокласичній теорії, а про динамічний критерій, що змінюється від періоду до періоду [5].

Підприємницька модель суб'єкта господарювання ґрунтується на сприйнятті підприємства як сфери реалізації підприємницької ініціативи. Поведінка підприємства є результатом взаємодії підприємців усіх рівнів.

Вважаємо, що яку б ми теорію підприємства не розглядали, то в кожній з них є елементи неплатоспроможності суб'єкта господарювання (табл. 1).

Таблиця 1. Елементи теорії неплатоспроможності у вибраних теоріях підприємств

Теорія підприємства	Елементи теорії неплатоспроможності
Класична теорія	Не дивлячись на те, що кризова ситуація за умовами даної теорії не можлива, вважаємо, що неплатоспроможність суб'єкта господарювання є натуральним елементом життєвого циклу підприємства
Неокласична теорія	Неплатоспроможність суб'єкта господарювання є наслідком відхилення підприємства від мети його створення – максимізації прибутку
Інституціональна теорія	Масштаби та темпи зростання неплатоспроможних підприємств в економіці зумовлені якістю інституціональної інфраструктури банкрутства. Слід відмітити, що неплатоспроможність спричинена наявністю трансакційних витрат може мати негативні наслідки в мікро- та макроекономічних масштабах
Еволюційна теорія	Неплатоспроможність, що призводить до банкрутства неефективних та не інноваційних підприємств є умовою розвитку економіки як цілісності
Підприємницька теорія	Уникнення стану неплатоспроможності є умовою реалізації цілей, до яких прямують управлінці. Неплатоспроможність суб'єкта господарювання є негативною для власників, управлінців та інших пов'язаних сторін

Відсутність комплексної теорії неплатоспроможності виразно відчувається в господарській практиці, належно не підготовленої щоб справитися з кризовим викликом. Варто відмітити, що питання неплатоспроможності суб'єкта господарювання зачіпають як економічну так і юридичну науки, внаслідок чого можна розрізняти елементи позитивної та нормативної теорій неплатоспроможності суб'єкта господарювання. Позитивна теорія ідентифікує існуючі головні взаємозалежності між явищем "неплатоспроможність підприємств" та іншими фундаментальними економічними категоріями, такими як економічне зростання і його динаміка, попит, пропозиція, інфляція тощо. Натомість нормативна теорія неплатоспроможності направлена на тлумачення правил, необхідних для раціонального унормування цього явища. Зазвичай нормативний підхід базувався на можливості забезпечення кредитором неплатоспроможного підприємця та задоволення в максимальному варіанті їх кредитоспроможності. Натомість присутність безпрецедентного масштабу та темпу господарських і суспільних змін призводить до змін такого підходу. Разом з тим, щоразу важче стає не тільки задоволення вимог кредиторів, а й також збереження виробничої потужності і можливості участі неплатоспроможного підприємства у ринковій конкуренції. Однак це вимагає дотримання зазначених правил економічної ефективності, при чому в умовах глобалізації, повинні бути прораховані не лише локальні ефекти але і глобальні, а це є неприпустимим щодо виникнення банкрутств неплатоспроможних підприємств.

Визначені нами елементи теорії неплатоспроможності суб'єкта господарювання у кожній із теорій підприємств призводять до необхідності розробки теорії неплатоспроможності, під якою пропонуємо розуміти систему поведінки та еволюцію підприємства в умовах неможливості погашення всіх зобов'язань кредиторів за рахунок власних джерел. Основна концепція та складові теорії неплатоспроможності підприємств потребують подальших досліджень та розробок. Вважаємо, що лише за наявності чітко визначеної теорії неплатоспроможності суб'єкта господарювання можна усунути недоліки в бухгалтерському обліку та економічному аналізі діяльності підприємства в умовах неплатоспроможності.

Список використаної літератури:

1. *Василенко В.О.* Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник / В.О. Василенко – Київ: ЦУЛ, 2003 р.
2. Горняк О.В. Інституціональна теорія фірми / О.В. Горняк // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2005. – Вип. 9. – С. 105-115.
3. *Клейнер Г.Б.* От теории предприятия к теории стратегического управления / Г.Б. Клейнер // Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 1. – С. 31-56.
4. Львов Д.С. Институциональная экономика. / Д.С. Львов – ИНФРА-М, 2001.
5. *Нельсон Р.* Эволюционный подход в экономической науке / Р.Нельсон, С. Уинтер // Истоки. М.: Изд. дом ГУ-ВШЭ. – 2006. – С. 59.
6. *Новосёлов Е.В.* Введение в специальность "Антикризисное управление": Учебное пособие. / Е.В. Новосёлов, В.И. Романчин, А.С. Тарапанов, Г.А. Харламов – М.: Дело. – 2001.
7. *Олейник А.Н.* Институциональная экономика: Учебное пособие. / А.Н. Олейник – ИНФРА-М. – 2005.
8. *Попов Е.В.* Миниэкономика. / Е.В. Попов, А.И. Татаркин М.: Наука. – 2003. – 487 с.
9. *Пресняков В.Ф.* Теоретические основы исследования фирмы / В.Ф. Пресняков // Вестник Государственного ун-та управления. Институциональная экономика. – 2003. – № 2(4). – С. 5-14.
10. *Стиглиц Дж.* Quis custodiet ipsos custodes? Неудачи корпоративного управления при переходе к рынку / Дж. Стиглиц // Экономическая наука современной России. – 2001. – № 4. – С. 108-146.
11. *Третьяк О.А.* Историческая эволюция и новые ориентиры развития маркетинга / О.А. Третьяк // Российский экономический журнал. – 2001. – № 2. – С. 59-67.

ГЛУЦУК Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності;
- бухгалтерський облік в ресторанному господарстві;
- ділова польська мова